

Elina Mäkimartti

**VALVONTARANGAISTUS OSANA SUOMALAISTA
RIKOSOIKEUDELLISTA SEURAAMUSJÄRJESTELMÄÄ**

**VALVONTARANGAISTUS OSANA SUOMALAISTA RIKOSOI-
KEUDELLISTA SEURAAMUSJÄRJESTELMÄÄ**

Elina Mäkimartti
Opinnäytetyö
Kevät 2014
Liiketalouden koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄN OTSIKKO

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma, oikeuden ja hallinnon suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Elina Mäkimartti

Opinnäytetyön nimi: Valvontarangaistus osana suomalaista rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää

Työnohjaaja: Lea Isopoussu-Koponen

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2014 sivumäärä 41+1

Valtion tuottavuusohjelman ja vankeinhoidon kokonaisuudistuksen myötä vankiloiden määrää pyritään vähentämään ja luomaan tilalle vaihtoehtoisia rangaistusmenetelmiä. Tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana. Valvontarangaistus perustuu pitkälti sähköiseen valvontaan ja rikoksesta tuomitun omaan haluun pysyä yhteiskunnan täysimääräisenä jäsenenä. Valvontarangaistus voidaan tuomita enintään kuuden kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta.

Opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella rikosseuraamusjärjestelmän muuttumista ja selvittää, mitä lisäarvoa vapaudessa suoritettava valvontarangaistus tuo suomalaisen rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään. Tutkimuksessa on lisäksi perehdytty siihen, mikä valvontarangaistus on ja miten se täytäntöönpannaan.

Tutkimusmenetelmänä on käytetty pääosin lainoppia ja lisäksi myös laadullista tutkimusmenetelmää. Käytännön näkökulmaa aiheeseen on saatu haastattelemalla Rikosseuraamuslaitoksen rikosseuraamustyöntekijöitä sekä valvontarangaistuksen käytännön valvontaa suorittavaa tukipartiota.

Tutkimuksen edetessä huomattiin, ettei valvontarangaistus sovi kaikille. Tuomitun tulee noudattaa hänelle laadittua viikko-ohjelmaa minuutilleen ja lisäksi rangaistukseen sisältyy myös ehdoton vaatimus päihteettömyydestä. Tuomitun toimia valvotaan ympärivuorokautisesti ja valvontaa suoritetaan pistokokein. Tuomitut kokevat valvontarangaistuksen äärimmäisen tiukaksi rangaistukseksi ja osalla myös rangaistuksen suorittaminen keskeytyy ja jäljellä oleva tuomio muunnetaan ehdottomaksi vankeudeksi. Valvontarangaistukseen tuomituilta saatu palaute on kuitenkin ollut lähes poikkeuksetta positiivista. Tuomitut arvostavat samaansa mahdollisuutta.

Valvontarangaistukseen tuomittu suorittaa rangaistuksen kotonaan, käy työssä normaalisti ja halutessaan harrastaa vapaaehtoista urheilua viikko-ohjelmaan merkittynä ajan kohtana. Tuomittu saa tavata lapsiaan ja läheisiään koko rangaistuksen suorittamisen ajan. Tällainen toteutustapa tukee tuomitun valmiuksia pysyä kiinni yhteiskunnassa. Lisäksi tämä toteutustapa on edullisempi vaihtoehto valtiolle kuin tuomitun sijoittaminen vankilaan.

Asiasanat: valvontarangaistus, sähköinen valvonta, rikosseuraamusjärjestelmä

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Economics, Option of Law and Administration

Author: Elina Mäkimartti

Title of thesis: Electronic monitoring as part of Finnish criminal justice system

Supervisor: Lea Isopoussu-Koponen

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2014 Number of pages: 41+1

Due to the Finnish government's productivity program and the reform of legislation in prison administration, the amount of prisons has to decrease and prisons have to be replaced with alternative methods of punishment. The goal was to increase crime prevention with prisoners and their ability to live in solidary manner in the society. The punishment is based on electronic surveillance and on the will of the convicted person to stay as a part of the society. Electronic monitoring sentence can be passed instead of six months of unconditional imprisonment.

The aim of this thesis was to examine the changing of the criminal penal system and to clarify what the additional value of electronic monitoring is to the Finnish criminal justice system. Furthermore, another aim was to examine the process of electronic monitoring and to discover enforcement of the punishment.

The thesis was primarily juridical and the main source was consolidated legislation. The practical view of this thesis was adopted by conducting an interview with prison administration. The interviewees were employees who supervise the electronic monitoring. Two of them work in the field patrol.

As the examination proceeded it became clear that electronic monitoring does not suit for everyone. The convicted must follow an exact weekly schedule and they have to be absolutely sober the whole time. Actions of the convicted are monitored both round-the-clock and by random checks. The convicted find electronic monitoring to be an extremely strict punishment. A portion of the punishments are intermitted and the rest of their sentence is converted to unconditional imprisonment. Feedback concerning electronic monitoring from the convicted has been mostly positive. The convicted appreciate the chance of having the sentence by using the electronic monitoring instead of unconditional imprisonment.

The person convicted to electronic monitoring performs the punishment at home, goes to work normally and exercises voluntarily during times according to their weekly schedule. The convicted may meet their children and relatives during the punishment. An execution like this promotes convicted ability to remain a full member of the society. It is also a more beneficial option for the Finnish society than putting the convicted to prison.

Key words: electronic monitoring, criminal justice system

SISÄLLYS

LYHENTEET	6
1 JOHDANTO	7
2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA	9
2.1 Valtion tuottavuusohjelma ja kriminaalipolitiikka	9
2.2 Valvontarangaistuksesta	10
3 RIKOSOIKEUDELLISET SEURAAMUKSET	11
3.1 Yhdyskuntaseuraamukset	12
3.1.1 Yhdyskuntapalvelu	13
3.1.2 Nuorisorangaistus	14
3.1.3 Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta.....	15
3.2 Vankeusrangaistukset	15
3.2.1 Vankeusrangaistus.....	15
3.2.2 Ehdollinen vankeus	16
4 SÄHKÖINEN VALVONTA	18
4.1 Tekniset ratkaisut sähköisessä valvonnassa	19
4.2 Sähköinen valvonta Ruotsissa	20
5 TUOMITSEMINEN VALVONTARANGAISTUKSEEN	22
5.1 Valvontarangaistukseen tuomitsemisen esteet	25
5.2 Valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytykset.....	25
5.3 Toimeenpanosuunnitelma.....	26
6 VALVONTARANGAISTUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO	29
6.1 Tuomitun velvollisuudet.....	29
6.2 Valvonta.....	31
7 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	34
8 POHDINTA	37
LÄHTEET	39
LIITTEET	41

LYHENTEET

EhdValvL	Laki ehdollisen vankeuden valvonnasta 24.6.2010/634
HE	Hallituksen esitys
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
NuorL	Laki nuorisorangaistuksesta 21.12.2004/1196
RL	Rikoslaki 19.12.1889/39
ValvRangA	Valtioneuvoston asetus valvontarangaistuksesta 20.10.2011/1080
ValvRangL	Laki valvontarangaistuksesta 8.4.2011/330
VankL	Vankeuslaki 23.9.2005/767
vp	valtiopäivät
YKPL	Laki yhdyskuntapalvelusta 12.12.1996/1055

1 JOHDANTO

Valtion tuottavuusohjelman ja vankeinhoidon kokonaisuudistuksen myötä vankiloiden määrää pyritään vähentämään ja luomaan tilalle vaihtoehtoisia rangaistusmenetelmiä. Valvontarangaistus on suomalaisessa rikosseuraamusjärjestelmässä uudenlainen seuraamus, joka perustuu pitkälti sähköiseen valvontaan ja rikoksesta tuomitun omaan haluun pysyä yhteiskunnan täysimääräisenä jäsenenä.

Opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella rikosseuraamusjärjestelmän muuttumista ja selvittää, mitä lisäarvoa vapaudessa suoritettava valvontarangaistus tuo suomalaiseen rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään. Tutkimuksessa on lisäksi perehdytty siihen, mikä valvontarangaistus on ja miten se täytetään.

Opinnäytetyön aiheeksi valikoitui valvontarangaistus, koska se on uusi Suomessa käytävistä rikosoikeudellisista seuraamuksista. Suoritin työharjoitteluni käräjäoikeudessa vuonna 2011 ja samana vuonna tuli voimaan Laki valvontarangaistuksesta (8.4.2011/330). Aiheesta on sen tuoreuden vuoksi tehty melko vähän tutkimusta Suomessa, mikä osoittautui työn aloitusvaiheessa haasteeksi, mutta myös sen vuoksi aihe on mielestäni hyvä tutkimuksen kohde.

Tutkimusmenetelmänä on käytetty lainoppia ja laadullista tutkimusmenetelmää. Tutkittavana aineistona on voimassaoleva lainsäädäntö, lainvalmisteluasiakirjat, oikeusministeriön julkaisut ja oikeuskirjallisuus. Opinnäytetyön käytännön näkökulmaa varten haastattelin Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueeseen kuuluvan Oulun yhdyskunta-seuraamustoimiston työntekijöitä.

Haastattelu on toteutettu teemahaastatteluna. Haastateltavina olivat kaksi rikosseuraamustyöntekijää, jotka toimivat valvontarangaistuksen valvojina ja kaksi tukipartion ohjaajaa. Tukipartion tehtävänä on suorittaa valvontatyötä "kentällä". Haastateltavilla on kaikilla useamman vuoden kokemus työskentelystä rikosseuraamusalalla. Valvojien pohjakoulutus on sosionomin tutkinto. Lisäksi muita rikosseuraamusalan koulutuksia ja tukipartion ohjaajilla on molemmilla vankeinhoidon perustutkinto ja molemmat heistä ovat aikaisemmin työskennelleet vanginvartijana. Teoriaa ja teemahaastattelun tuloksia

on esitetty työssä rinnakkain niin sanottua vetoketjumallia hyödyntäen. Haastattelu suoritettiin 5.11.2013 ja haastattelukysymykset löytyvät työn liitteistä.

Luvussa 2 on kuvattu taustatekijöitä, jotka ovat johtaneet valvontarangaistuslain säätämiseen ja ylipäätään rangaistusjärjestelmän pääpainon muuttamiseen suljetuissa vankiloissa suoritettavista ehdottomista vankeusrangaistuksista enemmän kohti avoseuraamuksia. Luvussa 3 on kuvattu tarkemmin Suomessa käytössä olevia rikosoikeudellisia seuraamuksia.

Valvontarangaistukseen tuomittu suorittaa tuomionsa kotona. Hänen haltuunsa annetaan valvontalaitteita, joista osan tulee olla hänen yllään vuorokauden ympäri. Sähköistä valvontaa ja siinä käytettäviä teknisiä ratkaisuja on kuvattu luvussa 4. Sähköisestä valvonnasta on enemmän kokemuksia länsinaapurimaassamme Ruotsissa. Sähköisen valvonnan käyttämistä Ruotsissa kuvataan myös luvussa 4.

Tuomitseminen valvontarangaistukseen ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta edellyttää huolellista selvitystä tuomitun ja hänen elinolojensa soveltuvuudesta rangaistuksen suorittamiseen. Luvussa 5 on avattu valvontarangaistuslain sisältöä ja käsitelty valvontarangaistukseen tuomitsemisen esteitä ja edellytyksiä. Lisäksi on selvitetty mitä toimeenpanosuunnitelman tulee sisältää. Luvussa 6 on käsitelty varsinainen täytäntöönpano ja rangaistuksen valvonta.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

Vaihtoehtojen löytäminen ehdottomille vankeusrangaistuksille on keskeinen tavoite Suomen kriminaalipolitiikassa. Lyhyelläkin ehdottomalla vankeusrangaistuksella on usein tosiasiallisia haittavaikutuksia rikokseen syyllistyneen elämään. (HE 17/2010 vp, 5.) Oikeusministeriön kriminaalipoliittisen toimintaohjelman mukaan vankiluvun hallitseminen on keskeinen tavoite suomalaisessa kriminaalipolitiikassa. Toimintaohjelman mukaan vankilassa suoritettavan rangaistuksen vaihtoehtona lisätään elektronisen valvonnan käyttömahdollisuuksia eri seuraamuslajien toimeenpanon tukena, lyhyen vankeusrangaistuksen sijasta ja eräiden pakkokeinojen tehosteena (Oikeusministeriö 2007, hakupäivä 22.9.2013.)

Vankeusrangaistuksen kokonaisuudistus tuli voimaan 1.10.2006. Kokonaisuudistuksessa korostuvat erityisesti Vankeinhoitolaitoksen kaksi tehtävää: velvollisuus huolehtia yhteiskunnan, henkilökunnan ja vankien turvallisuudesta sekä velvollisuus toimia vangin kanssa niin, että hänen valmiutensa elää rikoksetonta elämää paranevat. (Mohell & Pajuoja 2006, 15.)

2.1 Valtion tuottavuusohjelma ja kriminaalipolitiikka

Vankien määrä kasvoi vuodesta 1998 vuoteen 2003 noin 25 prosentilla. Vuoden 2003 keskivankiluku oli 3578, joka oli 150 vankia enemmän kuin edellisellä vuonna. Vankiloiden käyttöaste oli 111 prosenttia toukokuussa 2004. Vangeille järjestettäviä toimintoja on jouduttu vähentämään, koska niiden toteuttamiseen ei riitä henkilökuntaa. (Mohell & Pajuoja 2006, 360.)

Keskeisenä ongelmana vankeinhoidossa on viime vuosien ajan ollut ensisijaisesti vankiluvun nopeasta noususta aiheutunut henkilöstövaje vankiloissa. Vajetta on vuoden 2006 kuluessa helpottanut se, että vankiluvun nousu saatiin käännettyksi selvään laskuun. (Oikeusministeriö 2007, hakupäivä 22.9.2013.)

Vankeuslaissa (23.9.2005/767) vankeuden täytäntöönpano määritellään suunnitelmalliseksi ja hallitusti eteneväksi prosessiksi. Tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikok-

settomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana. (VankL 1:2 §.)

Kriminaalipoliittisen toimintajärjestelmän henkilöstöresurssit ovat sidottuja yleiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen. Valtionhallinnon tuottavuutta kohennetaan hallinnonaloilla toteutettavilla toimilla, jotka uudistavat rakenteita ja toimintatapoja sekä tehostavat tietotekniikan käyttöä. (Oikeusministeriö 2007, 22.9.2013.)

2.2 Valvontarangaistuksesta

Jotta valvontarangaistus voitiin ottaa Suomessa käyttöön, tarvittiin muutoksia olemassa olevaan lainsäädäntöön. Rikoslakia (19.12.1889/39) jouduttiin muuttamaan, lisäämällä siihen pykälä valvontarangaistuksesta.

Laki valvontarangaistuksesta 330/2011 tuli voimaan 1 päivänä marraskuuta 2011. Valvontarangaistus on ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittava rangaistus, jonka suorittamista valvotaan teknisillä välineillä ja muilla laissa säädetyillä tavoilla. (ValvRangL 1 §). Rikoslain mukaan rikosentekijä, joka tuomitaan enintään kuuden kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, voidaan tuomita sen sijasta samanpituiseen valvontarangaistukseen (RL 6:11 a § 1 mom).

Alun perin hallituksen esityksessä HE 17/2010 vp valvontarangaistusta esitettiin tuomitavaksi enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. Laki-valiokunnan mietinnössä 30/2010 vp lakivaliokunta katsoo, että koska kysymys on uudesta, sisällöltään varsin vaativasta rangaistuslajista, joka on seuraamusjärjestelmän kannalta iso askel, on perusteltua edetä harkiten. Valiokunta katsoi, että valvontarangaistuksen käyttöönoton kannalta on tärkeää myös laaja yhteiskunnan hyväksyntä. Näistä syistä lakivaliokunta ehdotti, että valvontarangaistuksen enimmäisrajaa laskettaisiin kahdeksasta kuukaudesta kuuteen kuukauteen. Valiokunta katsoi mietinnössään, että sen jälkeen, kun uudesta seuraamusmuodosta on saatu riittävästi kokemuksia, on mahdollista arvioida, onko soveltamisalaa tarpeen laajentaa. (LaVM 30/2010 vp, 3.)

3 RIKOSOIKEUDELLISET SEURAAMUKSET

Rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä on kyse niistä seuraamuksista, joita voidaan määrätä rangaistavaksi säädetyn menettelyn vuoksi. Rikokseen syyllistynyt voidaan tuomita rangaistukseen, esimerkiksi sakkorangaistukseen tai vankeuteen. Rangaistus on laissa luonnehdittu muodollisesti kertomalla, mitkä seuraamukset ovat rangaistuksia. RL 6:1.1:n mukaan yleisiä rangaistuslajeja ovat rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu ja ehdoton vankeus. RL 6:1.2-4 mukaan erityisiä rangaistuksia on alle 18-vuotiaana rikoksen tehneille tuomittavan nuorisorangaistuksen lisäksi mm. virkamiehille ja sotilaille. (Matikkala 2010, 1.)

Rangaistuksia voidaan jaotella erilaisten jaottelukriteerien pohjalta. Yksi perinteinen rangaistusten ryhmittelytapa on jaotella niitä sillä perusteella, mihin rikoksentekijän oikeushyvään tai oikeuteen rangaistuksella kajotaan. Rangaistusjärjestelmämme rangaistukset kohdistuvat lähinnä rikoksentekijän vapauteen ja hänen varallisuuteensa. Vapauteen kohdistuvat rangaistukset eroavat toisistaan sekä laadullisesti (esimerkiksi vankeus verrattuna yhdyskuntapalveluun) että kestopuolesta. (Matikkala 2010, 9.)

Rikosoikeudellisen järjestelmän tavoitteena on yleispreventio, toisin sanoen haitallisten tekojen jääminen tekemättä mahdollisimman suuressa määrin. Rangaistusjärjestelmän tulee olla uskottava. Tämä edellyttää yhtäältä rangaistuksilta tuntuvuutta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita järjestelmän korkeaa ankaruustasoa. Rangaistuksen ankaruutta tärkeämpi muuttuja henkilön ”kalkyloidessa” rikoksenteon hyötyjä ja haittoja on kiinnijäämisriski. Rangaistuksen ankaruudellakin on merkitystä etenkin sellaisissa yhteyksissä, joissa rikoksenteko todella perustuu riskienlaskentaan ja kalkylointiin. (Matikkala 2010, 8.)

3.1 Yhdyskuntaseuraamukset

1970-luvulla Suomen vankiluku oli edelleen muita Pohjoismaita korkeampi. Rikoslain kokonaisuudistuksen keskeisiin tavoitteisiin onkin kuulunut vankeusrangaistuksen käytön vähentäminen ja vankeusrangaistuksen vaihtoehtojen etsintä harvojen rangaistuslajien tavoitteesta huolimatta. Merkittävänä vaihtoehtona näissä pohdinnoissa oli yhdyskuntapalvelu, joka otettiin meillä ensin kokeiluluontoisesti käyttöön vuonna 1991. (Matti 2010, 44.)

Yhdyskuntaseuraamus on rikosoikeudellinen seuraamus, joka pannaan täytäntöön yhdyskunnassa, ei siis vankilassa. Yhdyskuntaseuraamus on tuomitun vapautteen kohdistuva rangaistus, jonka sisältönä on esimerkiksi velvollisuus ilmoittautua tai käydä työssä taikka muussa toiminnassa tietynä aikana, tietyssä paikassa ja päihteettömänä. Rangaistuksista yhdyskuntaseuraamuksia ovat yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja nuorisorangaistus. Lisäksi yhdyskuntaseuraamuksia ovat ehdonalaisten vapauden valvonta ja ehdollisen vankeuden valvonta. (Oikeusministeriö 2007, hakupäivä 22.9.2013.)

Yhdyskuntaseuraamukset ovat olennainen osa suomalaista seuraamusjärjestelmää. Osaltaan yhdyskuntaseuraamukset ovat täyttämässä yhteiskunnan turvallisuuden varmistamisen tehtävää. Tärkeä turvallisuutta lisäävä tekijä on uusintarikollisuuden vähentäminen muun muassa lisäämällä rikoksentehtäjien valmiuksia elää rikoksetonta elämää ja katkaisemalla rikollisuutta ylläpitävä syrjäytyminen. Vankeuden vaihtoehtojen kehittämisen lähtökohtana on se, että uusintarikollisuuden vähentämisen ja rikoksentehtäjien yhteiskuntaan integroimisen tavoitteisiin päästään usein parhaiten tarjoamalla heille kuntouttavia toimia vapaudessa. (Oikeusministeriö 2007, hakupäivä 22.9.2013.)

Yhdyskuntaseuraamusten käyttö on lisääntynyt, samoin kuin niiden lukumäärä. Yhdyskuntaseuraamuksia on täytäntöönpanossa enemmän kuin ehdottomia vankeusrangaistuksia. Vuoden 2012 alussa lukumäärät olivat 3 954 yhdyskuntaseuraamusta ja 3 214 ehdotonta vankeusrangaistusta (tilastoinnissa valvottu koevapaus on ehdottoman vankeusrangaistuksen osa). Tämä kehitys ei ole nostanut merkittävää yleistä keskustelua järjestelmän toimivuudesta tai oikeudenmukaisuudesta. Voidaan tulkita, että yhdyskunta-

seuraamusjärjestelmää ja sen laajaa käyttöä pidetään uskottavana osana suomalaista seuraamusjärjestelmää. (Oikeusministeriö 2012, hakupäivä 22.9.2013.)

Yhdyskuntaseuraamukset mahdollistavat tuomitun elämän säilymisen ennallaan. Yhdyskuntaseuraamukseen tuomittu voi säilyttää työ- tai opiskelupaikkansa, sosiaaliset kontaktinsa ja perhesuhteensa. (Haastattelu 5.11.2013. Valvoja 2.)

Valvontarangaistus on huomattavasti työläämpi rangaistus toimeenpanna kuten esimerkiksi yhdyskuntapalvelu. Yksityiskohtaisen viikkosuunnitelman laatiminen vie aikaa ja muutokset suunnitelmaan työllistävät niin suunnitelman laativaa valvojaa kuin sähköiseen valvontajärjestelmään muutoksen syöttävää tukipartiota. Rikosseuraamuslaitoksessa on laskettu, että mikäli valvojalla on valvottavanaan kahdeksan valvontarangaistusta, hänellä ei tulisi olla muita toimeenpanoja sinä aikana, kun taas yhdyskuntapalveluita voi olla valvottavana yhtä aikaa 15 ja vankilasta vapautuvia yhteensä 30 henkilöä. Mikäli tehdyssä viikkosuunnitelmassa pysytään ja kaikki menee suunnitelman mukaan, valvontarangaistus on tehokas ja edullinen rangaistusmuoto (Valvoja 2 5.11.2013, haastattelu.)

3.1.1 Yhdyskuntapalvelu

Rikoksenteijä, joka tuomitaan pituudeltaan määrättyyn, enintään kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen, tuomitaan sen sijasta yhdyskuntapalveluun, jolle ehdottomien vankeusrangaistusten, aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten tai muiden painavien syiden ole katsottava olevan esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. (RL 6:11.1 §) Vankeusrangaistuksen sijasta voidaan tuomita rangaistukseksi yhdyskuntapalvelua vähintään 20 ja enintään 200 tuntia. Yhdyskuntapalvelu on valvonnan alaisena tehtävää säännöllistä, palkatonta työtä. (YKPL 1.1 §) Yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen edellytyksenä on, että rikoksenteijä on antanut suostumuksensa rangaistuksen tuomitsemiseen yhdyskuntapalveluna ja että hänen voidaan olettaa suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. (RL 6:11.2 §)

Enintään 30 tuntia yhdyskuntapalvelurangaistuksesta voidaan kuitenkin suorittaa osallistumalla Rikosseuraamuslaitoksen järjestämään tai hyväksymään toimintaan, jonka tarkoituksena on vähentää tuomitun uusintarikollisuuden riskiä tai päihdeongelmia sekä

lisätä tuomitun edellytyksiä suorittaa yhdyskuntapalvelurangaistus. Työn osuuden on kuitenkin oltava vähintään puolet tuomitusta tuntimäärästä (YKPL 1:2 §).

3.1.2 Nuorisorangaistus

Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta voidaan tuomita nuorisorangaistus jos sakko on rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys ja tekijän aikaisemmat rikokset huomioon ottaen riittämätön rangaistus eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista. Lisäksi nuorisorangaistukseen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi. (NuorL 1.1 § ja RL 6:10 a §.)

Nuorisorangaistusta tuomitaan vähintään neljä kuukautta ja enintään yksi vuosi (NuorL 2.1 §). Nuorisorangaistukseen tuomitseminen ei edellytä nuoren suostumusta, ennen tuomitsemista vastaajaa on kuitenkin kuultava henkilökohtaisesti (NuorL 1.2 §).

Nuorisorangaistukseen tuomittu on valvonnassa rangaistuksen ajan. Se sisältää valvontatapaamisia, valvonnan alaisena suoritettavia sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta. Nuorisorangaistus sisältää myös valvonnassa tapahtuvaa työelämään ja työn tekemiseen perehtymistä, jolle ei sitä ole pidettävä ilmeisen tarpeettomana tai se ole erityisen vaikeasti järjestettävissä. (NuorL 2.2 §.) Verrattuna ehdolliseen vankeusrangaistukseen nuorisorangaistuksen etuihin kuuluvat siis sen konkreettisuus, intensiivisyys ja mahdollisuus räätälöidä sen sisältö tekijän yksilöllisiä tarpeita vastaavaksi (Matikkala 2010, 91).

Nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon kuuluvia tilaisuuksia, joihin tuomittu on velvollinen osallistumaan, saa viikoittain olla enintään kahdeksan tuntia. Viikoittainen tuntimäärä voi nuorisorangaistuksen aikana vaihdella täytäntöönpanon edellyttämällä tavalla. (NuorL 2.3 §.)

3.1.3 Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta

Rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi, jos tätä on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi sekä uusien rikosten ehkäisemiseksi. Valvonnan täytäntöönpanosta säädetään ehdollisen vankeuden valvonnasta annetussa laissa 634/2010. (RL 6:10 §.)

Valvonta sisältää valvojan tai apuvalvojan ja valvottavan säännöllisiä tapaamisia. Tapaamisten tarkoituksena on seurata valvottavan olosuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia sekä parantaa valvottavan kykyä elää rikoksetonta elämää. Valvontaan voi sisältyä myös sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä tai ohjelmia. Valvontatapaamisia sekä valvontaan kuuluvia tehtäviä ja ohjelmia saa kuukausittain olla enintään 12 tuntia, erityisestä syystä kuitenkin enintään 24 tuntia. Kuukausittainen tuntimäärä voi valvonnan aikana vaihdella sen mukaan kuin valvonnan tarkoituksenmukainen täytäntöönpano edellyttää. (EhdValvL 5.1 §.)

3.2 Vankeusrangaistukset

Vankeusrangaistuksen sisältönä on vapauden menetys tai rajoittaminen (RL 2 c:1 §). Vankeusrangaistus voi olla määräaikainen tai elinkautinen. Määräaikaista vankeusrangaistusta tuomitaan vähintään neljatoista päivää ja enintään kaksitoista vuotta tai yhteistä rangaistusta määrättäessä viisitoista vuotta. (RL 2 c:2 §.)

3.2.1 Vankeusrangaistus

Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana (VankL 1:2 §).

Vankilat ovat suljettuja vankiloita tai avolaitoksia. Vankilat voivat olla valvonnaltaan erilaisia. Avolaitoksessa olevat vangit voivat oleskella ja liikkua vankilan tai sen osaston alueella, työpaikalla ja muussa toimintapisteessä ilman välitöntä valvontaa. Avolai-

toksessa vankeja voidaan valvoa vankilan tiloihin asennettavilla, vangin haltuun annettavilla taikka vangin ylle ranteeseen, nilkkaan tai vyötärölle kiinnitettävillä teknisillä välineillä taikka tällaisten välineiden yhdistelmillä. (VankL 4:1 §.)

Vangille laaditaan yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, jota laadittaessa arvioidaan vangin riski syyllistyä uuteen rikokseen ja määritellään toimenpiteet uusintarikollisuuden estämiseksi (VankL 4:6 §). Vangin yksilölliset toiminnalliset ja turvallisuuteen liittyvät tarpeet ja edellytykset selvitetään niin ikään. Arvion perusteella laaditun suunnitelman tavoitteena on vangin elämänhallinnan ja yhteiskuntaan sijoittumisen edistäminen. (Mohell & Pajuoja 2006, 361.)

3.2.2 Ehdollinen vankeus

Kun vankeus tuomitaan ehdollisena, rangaistuksen täytäntöönpano lykkääntyy koeajaksi. Ehdollisen vankeuden koeaika on vähintään vuosi ja enintään kolme vuotta. Koeaika alkaa tuomion julistamisesta tai antamisesta. (RL 2 b:3 §.) Luonteeltaan ehdollinen vankeus on varoitus. Sen täytäntöönpano ei edellytä tuomitulta eikä viranomaisilta sellaisia toimenpiteitä kuin yhdyskuntaseuraamukset, joten sitä ei useinkaan ole tarkasteltu yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon yhteydessä. Se ei sisällä varsinaisia täytäntöönpanotoimia, ellei siihen ole liitetty valvontaa. (Oikeusministeriö 2012, hakupäivä 22.9.2013.)

Määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista (RL 6:9.1 §). Jos ehdollista vankeutta yksinään on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena rikoksesta, voidaan sen ohessa tuomita sakkoa, tai jos ehdollinen vankeus on vuotta pidempi, vähintään 20 ja enintään 90 tuntia yhdyskuntapalvelua (RL 6:10.1 §).

Tuomioistuin voi määrätä ehdollisen vankeuden pantavaksi täytäntöön, jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä. Tuomioistuin voi myös määrätä ehdollisen vankeuden täytäntöön pantavaksi

vain osaksi, jolloin rangaistus jää muulta osin ehdolliseksi entisiin koeajoin. (RL 2 b:5 §.)

Vuonna 2008 ehdollisen vankeusrangaistuksen osuus oli 24,4 prosenttia kaikista rangaistuksista. Lukumääränä tämä oli lähes 16 000. Vuonna 2008 määrätyistä ehdollisista vankeusrangaistuksista on selvitetty, että vankeustuomio määrätään useimmin ehdolliseksi, kun tuomion pituus on 30 – 90 päivää. Rangaistuksen pituuden ollessa kolmen kuukauden ja alle kahden vuoden välillä, ehdottomia ja ehdollisia tuomioita on suunnitteen yhtä paljon. Vuonna 2008 ehdollisen vankeusrangaistuksen keskipituus oli 3,5 kuukautta. (Oikeusministeriö 2012, hakupäivä 22.9.2013.)

4 SÄHKÖINEN VALVONTA

Sähköinen valvonta on lyhyen vankeusrangaistuksen sijasta määrättävänä seuraamuksena käytössä useissa eri maissa ja kokemukset ovat olleet pääosin hyvin myönteisiä (HE 17/2010 vp, 17). Ehdoton vankeusrangaistus on ongelmallinen paitsi siihen liittyvien haittavaikutusten vuoksi, myös siksi, että vankeusrangaistuksen täytäntöönpano on kallista. Yksittäinen valvontarangaistus on kustannuksiltaan edullisempi kuin rangaistuksen täytäntöönpano vankilassa. (HE 17/2010 vp, 18.)

Yhden vankilavuoden hinta on noin 45 000 euroa, 100 vankilavuoden hinta siten noin neljä ja puoli miljoonaa euroa. Yhden suljetun vankilapaikan uudisrakentaminen maksaa noin 200 000 euroa, joten 200 uuden vankilapaikan rakentaminen maksaa noin 40 miljoonaa euroa. (Oikeusministeriö 2007, hakupäivä 22.9.2013.) Valvontarangaistuksen käyttöönotto saattaa vähentää uusien vankiloiden rakentamisen tarvetta ja siten aiheuttaa kustannussäästöjä (HE 17/2010 vp, 18).

Edullisuutensa lisäksi sähköinen valvonta on suhteellisen yksinkertainen menetelmä, joka voidaan ottaa nopeasti ja helposti käyttöön. Sen avulla on mahdollista tyydyttää sekä rankaisemiseen että kansalaisten suojaamiseen liittyviä vaatimuksia. Lisäksi tuomitun kuntoutumista tukevia toimintoja on helpompi järjestää vapaudessa toimeenpantavissa seuraamuksissa. (Oikeusministeriö 2007, hakupäivä 22.9.2013.)

Valvontarangaistukseen tuomittua valvotaan hänen asuntoonsa asennettavilla, tuomitun haltuun annettavilla taikka tuomitun ylle ranteeseen, nilkkaan tai vyötärölle kiinnitettävillä teknisillä välineillä taikka tällaisten välineiden yhdistelmällä. Tässä tarkoitettu tekninen väline ei saa mahdollistaa kotirauhan piiriin ulottuvaa, pakkokeinolain 450/1987 5 a luvun 1 §:ssä tarkoitettua teknistä kuuntelua eikä teknistä katselua. (ValvRangL 1:6.1 §.)

4.1 Tekniset ratkaisut sähköisessä valvonnassa

Sähköisessä valvonnassa on ollut pääasiallisesti käytössä puhelinjärjestelmään perustuvia sovelluksia. Nämä voivat olla jatkuvaa signaalia lähettäviä aktiivisia järjestelmiä taikka ohjelmoituun yhteyteen perustuvia passiivisia järjestelmiä. Kummankin järjestelmän tarkoitus on kontrolloida, että valvottava on tietyssä paikassa – tavallisesti kotonaan – tiettyä aikana. Aktiivisessa valvonnassa rikoksenteekijää voidaan seurata koko vuorokauden ajan missä tahansa. Järjestelmää voidaan myös ohjelmoida esimerkiksi siten, että se hälyttää rikoksenteekijän tullessa jollekin sellaiselle alueelle, missä hän ei ehtojen mukaan saisi olla. Passiivinen järjestelmä puolestaan rekisteröi valvottavan liikkeitä, mutta ilmoittaa niistä valvontakeskukseen vain määrättyinä aikoina, eli valvonta on luonteeltaan jälkeinpäin tapahtuvaa. (Oikeusministeriö 2007, hakupäivä 22.9.2013.)

Kansainvälisesti yleisin sähköisen valvonnan tekninen toteutustapa perustuu valvottavan nilkkaan tai ranteeseen kiinnitettyyn pantaan, joka on yhteydessä kiinteästi sijoitettuun seurantalaitteeseen. Tavallisesti seurantalaite on sijoitettu valvottavan kotiin. Seurantalaite reagoi valvottavan kehoon kiinnitetyn pannan sijaintiin, jos panta on enintään 100–400 metrin säteellä seurantalaitteesta. Järjestelmä soveltuu hyvin tilanteisiin, joissa tietoa tarvitaan valvottavan saapumisesta seurantalaitteen valvonta-alueelle, hänen oleskelustaan siellä sekä poistumisestaan alueelta. Järjestelmään ohjelmoidaan yksilölliset valvonnalliset rajat. Pantajärjestelmä perustuu RF- eli radiotaajuustekniikkaan. (Oikeusministeriö 2007, hakupäivä 22.9.2013.)

Keskusvalvomosta on rakennettu tietoliikenneyhteydet toimialueen valvontapisteesiin, esimerkiksi täytäntöönpanosta vastaaviin aluetoimistoihin, joiden työasemilta voidaan kirjautua järjestelmään ja saada sekä paikannus- että hälytystietoa. Järjestelmä hälyttää liikkumista koskevien määräysten rikkomisen lisäksi myös pannan irrottamiseen ja rikkomiseen. (Oikeusministeriö 2007, hakupäivä 22.9.2013.)

Toinen rangaistusten täytäntöönpanossa käytettävä perustekniikka on puhelinverkosta riippumaton satelliittipaikannus (GPS) tai GSM-operaattorien maanpäällisten tukiasemien avulla tehtävä mittauspaikannus. Satelliittipaikannuksen käyttö rangaistusten täytäntöönpanossa on viime vuosina yleistynyt nopeasti, koska tekniikka on kehittynyt

vastaamaan monenlaisiin valvonnan tarpeisiin samalla kun sen hinta on laskenut. Uusi tekniikka mahdollistaa esimerkiksi sen, että järjestelmä antaa hälytyksen valvottavan henkilön poistuessa määrättyltä alueelta. Suomessa vankien matkapuhelinvalvonta toteutetaan tukiasemien paikannuksella, joka ei anna yhtä tarkkoja sijaintitietoja kuin GPS-tekniikka. (Oikeusministeriö 2007, hakupäivä 22.9.2013.)

4.2 Sähköinen valvonta Ruotsissa

Ruotsissa yhdyskuntaseuraamusjärjestelmää on pyritty yhtenäistämään ja selkiinnyttämään useammassa laajassa rikosseuraamusjärjestelmää koskevassa kokonaisuudistuksessa 1970-luvulta lähtien. Tavoitteena on ollut painopisteen siirtäminen vankeusrangaistuksista yhdyskuntaseuraamuksiin. (Oikeusministeriö 2012, hakupäivä 22.9.2013.)

Sähköinen valvonta on ollut Ruotsissa käytössä jo vuodesta 1994. Tuolloin käynnistettiin kokeilu, jossa enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen tuomitulle annettiin mahdollisuus hakea rangaistuksen suorittamista valvotusti kotioloissa. Hyväksi osoittautunut järjestelmä vakinaistettiin vuonna 1999. (HE 17/2010 vp, 11.)

Vuonna 2001 sähköisen valvonnan käyttöalaa laajennettiin niin, että kestoaltaan vähintään kuuden kuukauden ja enintään kahden vuoden vankeusrangaistusta suorittavalle tuli mahdollisuus hakea tuomion loppuosan suorittamista vapaudessa paikannuslaitteella valvottuna. Huhtikuussa 2005 sähköisen valvonnan soveltamisalaa laajennettiin jälleen. Vankeuden vaihtoehtona toteutettava valvonta on nykyään mahdollinen enintään kuuden kuukauden rangaistuksissa. Jos tuomittu on aikaisemmin suorittanut rangaistuksen sähköisenä valvontana, uutta valvontaa ei voida määrätä, jos tuomittu on edeltävien kolmen vuoden aikana tehnyt sakkoa ankarampaan rangaistukseen johtaneen rikoksen. Sähköinen valvonta on edelleen mahdollista myös rangaistuksen lopussa. Sen käyttö on nykyään osa vangin yksilöllistä vapauttamisprosessia. (HE 17/2010 vp, 11.)

Teknisesti valvonta perustuu valvottavan nilkkaan kiinnitettyyn lähettimeen ja hänen asunnossaan olevaan vastaanottimeen. Laitteisto kontrolloi, että valvottava on asunnossaan ennalta vahvistetun suunnitelman mukaisesti, muussa tapauksessa se antaa hälytyksen kriminaalihuollolle. Valvontaa toteutetaan lisäksi kriminaalihuollon virkamiehen

tai nimetyn yksityisvalvojan käynnein rangaistusta suorittavan kotona tai työpaikalla. Valvonnan aikana ei saa käyttää päihteitä, ja kieltoa valvotaan puhalluskokein. (HE 17/2010 vp, 11.)

Kriminaalihuolto päättää lyhyen vankeusrangaistuksen korvaavaan sähköiseen valvontaan pääsystä tuomitun hakemuksen perusteella. Kriminaalihuolto vastaa myös valvonnan toimeenpanosta. (HE 17/2010 vp, 11.)

Perusedellytyksenä vankeusrangaistuksen sijasta suoritettavalle sähköiselle valvonnalle on, että tuomitulla on puhelin ja hänen asunnossaan on sähköliittymä. Lisäksi edellytetään, että hänellä on työ- tai opiskelupaikka taikka mahdollisuus osallistua muuhun kriminaalihuollon hyväksymään toimintaan. Rangaistusta suorittavalla on velvollisuus osallistua ainakin yhteen kriminaalihuollon toimintaohjelmaan. Valvonnan ehtona on aina tuomitun asuinkumppanin suostumus. Sosiaaliviranomaiset huolehtivat valvottavan lasten tilanteen selvittämisestä. (HE 17/2010 vp, 11.)

Tuomitun on maksettava rikosuhrirahastolle päivittäinen enintään 50 kruunun (noin 5 euron 40 sentin) maksu koko valvontaseuraamuksen ajan, jos maksua voidaan pitää perusteltuna valvonnan aikaisiin tuloihin nähden. Kokonaissumma on korkeintaan 6 000 kruunua, ja se suoritetaan etukäteen. (HE 17/2010 vp, 11.)

Yleisten edellytysten täyttämisen lisäksi valvonnassa olevan on noudatettava myös hänelle annettuja erityismääräyksiä, jotka koskevat muun muassa asumista, toimintaa, kotoa poistumista ja yhteydenpitoa kriminaalihuoltoon ja valvonnassa avustavaan henkilöön. Kriminaalihuollon on puolestaan oltava jatkuvasti perillä valvottavan olosuhteista. Viranomaisen on myös pyrittävä ehkäisemään tuomitun uusintarikollisuutta ja edistämään hänen sopeutumistaan yhteiskuntaan. (HE 17/2010 vp, 12.)

Sähköistä valvontaa koskevaan hakemukseen annettu hylkäävä päätös on valituskelpoinen. Valitus tehdään yleiseen hallintotuomioistuimeen sen jälkeen, kun kriminaalihuoltoviranomainen on ensin uudestaan käsitellyt asian. (HE 17/2010 vp, 12.)

5 TUOMITSEMINEN VALVONTARANGAISTUKSEEN

Rikoksenteijä, joka tuomitaan enintään kuuden kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, tuomitaan sen sijasta samanpituiseen valvontarangaistukseen, jos rikoksenteijää ei voida ehdottomien vankeusrangaistusten, aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten tai muiden painavien syiden vuoksi tuomita yhdyskuntapalveluun. Lisäksi mikäli tuomittu ei ole antanut suostumustaan yhdyskuntapalvelun tuomitsemiseen tai mikäli tuomitun ei voida olettaa suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. Myöskään kysymyksessä olevan rikoksen laadusta tai aikaisemmin tuomituista valvontarangaistuksista tai ehdottomista vankeusrangaistuksista ei saa aiheutua estettä valvontarangaistuksen tuomitsemiselle ja valvontarangaistuksen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna rikoksenteijän sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi tai edistämiseksi. (RL 6:11 a § 1.mom.)

Syyttäjän on, päätettyään nostaa syytteen sellaisesta rikoksesta, josta voidaan tuomita valvontarangaistus, pyydettävä selvitys valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytyksistä. Selvitystä ei kuitenkaan tarvitse hankkia, jos odotettavissa olevan rangaistuksen laji ja pituus sekä muut seikat huomioon ottaen valvontarangaistuksen tuomitseminen on epätodennäköistä. (ValvRangA 2.1 §) Kaikki tehdyt selvitykset eivät johda asunnon-tarkastukseen asti (Tukipartion ohjaaja 1 5.11.2013, haastattelu).

Rikosseuraamuslaitoksen on syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä selvitettävä valvontarangaistuksen tuomitsemisen kannalta merkitykselliset epäillyn henkilökohtaiset olosuhteet ja muut valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytykset (ValvRangL 2:7.1 §). Rikosseuraamuslaitoksen on valmisteltava selvitys ja toimeenpanosuunnitelma viipymättä (ValvRangA 3.2 §).

Selvityksestä ilmenee muun muassa henkilön henkilöhistoria, tarkasteluhetken elämäntilanne, asumismuoto, päihteiden käyttö, rikoshistoria, rangaistuksen suorittamiseen liittyvä motivaatio ja selvityksessä käytetyt tietolähteet. Selvityksessä kuvataan selvitysprosessi sekä siihen kuuluvat toimenpiteet ja tapahtumat. Lausuntoasiakkaan motivaatio rangaistuksen suorittamiseen näkyy mahdollisessa suostumuksessa. Syyt kielteiseen suostumukseen kuvataan sekä selvitys- että lausunto-osioissa. Selvityksen kohtee-

na olevan henkilön näkemys on varsin yleisesti se, että valvontarangaistus nähdään yhdyskuntapalvelua selvästi ankarampana ja sitovampana rangaistuksena esimerkiksi toimintavelvollisuuden ja sen sisällön, päihteettömyysvaatimuksen ja liikkumisrajoitusten vuoksi. Tämän vuoksi suostumuksen antamista valvontarangaistukseen tuomitsemiseen pohditaan tarkasti. (Rautiainen, M. 2012, 4.)

Valvontarangaistuksessa suunnitelma tehdään olemaan voimassa kellon ympäri, koko vuorokauden ajan, kun taas yhdyskuntapalvelussa säädettyä ohjelmaa voi olla esimerkiksi vain kahtena päivänä viikossa ja muu aika on vapaata. Tällä tavoin asiakkaan tulee sitoutua rangaistuksen suorittamiseen sekä lisäksi valvontakäyntien sattumanvaraisuus tuo kiinnijäämisen pelkoa. (Valvoja 1 5.11.2013, haastattelu.)

Henkilön elämäntilanteeseen ja olosuhteisiin liittyvä selvitystyö edellyttää yhteistyötä asiakkaan, tapaamisia 2–3 selvitystyöskentelyn aikana, hänen perheensä esimerkiksi samassa taloudessa asuvien henkilöiden suostumusten tiedustelu ja alaikäisten kuuleminen ja mielipide eri viranomaisten kanssa. Kysymys on tietojen oikeellisuuden tarkastamisesta ja ennen kaikkea aikataulujen yhteen sovittamisesta esimerkiksi työhallinnon, sosiaaliviranomaisen, lastensuojelun, terveys-, päihde- ja mielenterveyspalvelun, työ-, harjoittelu- ja/tai opiskelupaikan ja Rikosseuraamuslaitoksen tukipartion kanssa, joka suorittaa asunnon tarkastuksen. Rikosseuraamuslaitoksessa on arvioitu, että selvityksen laatiminen kestää työprosessin, selvittely- ja verkostotyön näkökulmasta, noin 2 kuukautta. (Rautiainen, M. & Asikainen, A. 2013, 9.)

Valvontarangaistukseen tuomituilla säilyvät normaalit kuntalaisen oikeudet ja mahdolliset sosiaalituot. Mikäli tuomittu käy työssä, hänen tulee hoitaa maksut ja kulut normaalisti, tai mikäli hän on työttömänä, sosiaalituot kuuluvat hänelle normaalisti. Valvontarangaistuksen aikana tuomittu voi jatkaa elämäänsä normaalisti, paitsi että heidän tulee rangaistuksen aikana olla huomattavasti paljon enemmän kotona. Valvontarangaistukseen tuomittu henkilö ei saa kyläillä ystäviensä luona, vaan ainoastaan vanhempiensa tai lapsiensa luona. (Valvoja 2 5.11.2013, haastattelu.) Valvontarangaistusta suorittavan henkilön elämään ei puututa enempää kuin on tarpeellista, hänellä saa olla yövieraita ja hänellä saa käydä vieraita (Valvoja 1 5.11.2013, haastattelu).

Valvontarangaistukseen tuomitut eivät saa rahaa rangaistuksen suorittamisesta. Jos jokin toiminta aktivoituu pelkästään valvontarangaistuksen takia, tuomitulle maksetaan matkakorvaus yli viiden kilometrin matkoista. (Valvoja 1 5.11.2013, haastattelu.)

Valvontarangaistukseen tuomitut kokevat valvontarangaistuksen vaativaksi rangaistukseksi, mutta pitävät siitä, että kontrolli esimerkiksi päihhteiden suhteen tulee ulkopuolelta. Valvonnan vuoksi asiakkaan tulee asettaa myös hänen asunnossaan vieraileville henkilöille rajoituksia, esimerkiksi siten, että vieraat eivät tuo päihdyttäviä aineita tuomitun kotiin, koska riski ratketa nauttimaan alkoholia kasvaa ja valvontakäynti ja puhallutus voivat tapahtua milloin vain. Tiukka valvonta luo osalle tuomituista turvaa, heidän ei tarvitse suorittaa siitä harkintaa että nauttivatko päihdyttäviä aineita vai eivät. (Valvoja 2 5.11.2013, haastattelu.)

Valvontarangaistus koetaan ankaraksi rangaistukseksi, mutta silti tuomitut haluavat useasti välttää vankilan. Vankila toisena vaihtoehtona olisi vielä ikävämpi rangaistus. (Valvoja 2 5.11.2013, haastattelu.) Valvontarangaistuksen kokonaan suorittaneilta henkilöiltä saatu palaute on ollut poikkeuksetta myönteistä. Myös niiltä henkilöiltä, joilla valvontarangaistuksen suorittaminen on keskeytynyt, saatu palaute on ollut suurimmaksi osaksi positiivista. Tuomitut ovat kokeneet että ovat kuitenkin saaneensa mahdollisuuden, eikä heitä tuomittu suoraan ehdottomaan vankeuteen. Valvontarangaistus on myös esimerkiksi totaalikieltäytyjille erittäin hyvä vaihtoehto, vankilan sijasta. (Valvoja 1 5.11.2013, haastattelu.)

Valvojille valvontarangaistus on myös luonut positiivisia mielikuvia, vaativan aikataulun noudattamisen johdosta näkee, kuinka tuomitut alkavat kuntoutumaan. Toki valvontarangaistuksen lyhyen keston vuoksi valvojat eivät voi tietää kuinka pitkään kuntoutuminen jatkuu, tämä epätietoisuus heidän on vain kestettävä. (Valvoja 2 5.11.2013, haastattelu.)

Valvontarangaistuksen pituuden määrittämiseen käytetään samoja osituksia kuin ehdottoman vankeuden määrittämiseen. Ensikertalainen, joita on kohtuullisen paljon tuomituista, suorittaa ainoastaan puolet rangaistuksesta valvontarangaistuksena. Yhdyskuntapalvelun kestoa ei puoliteta. Valvontarangaistukset ovat yleensä lyhyitä, kestoaltaan 1-2 kuukautta. (Tukipartion ohjaaja 1 5.11.2013, haastattelu.)

5.1 Valvontarangaistukseen tuomitsemisen esteet

Esteet voivat muodostua aikaisemmin tuomituista valvontarangaistuksista tai ehdottomista vankeusrangaistuksista sekä kysymyksessä olevan rikoksen laadusta (RL 6:11 a.1 § 2 k). Esimerkiksi rikokset, jotka ovat kohdistuneet samassa asunnossa asuvaan asuinkumppaniin tai muihin läheisiin, esimerkiksi pahoinpitely tai seksuaalirikos, muodostaisivat esteen valvontarangaistuksen tuomitsemiselle, vaikka asuinkumppani antaisikin suostumuksensa. Tällaisissa tapauksissa viranomaisen olisi lisäksi vaikea saada varmuutta suostumuksen aitoudesta. (HE 17/2010 vp, 31.)

Toisena esimerkkinä voidaan mainita rikokset, joissa rikosten tekemisen jatkaminen kotoa tai asuinpaikasta käsin olisi helppoa. Tällaisia rikoksia olisivat huumausainerikokset ja tietyt tieto- ja viestintärikokset. Näissä tapauksissa ei voida pitää perusteltuna sitä, että henkilö tuomitaan valvontarangaistukseen, jonka tärkeänä osana olisi asunnossa pysymiseen liittyvä velvollisuus. (HE 17/2010 vp, 31.)

Törkeät henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset jäävät jo lähtökohtaisesti asteikonsa puolesta valvontarangaistuksen soveltamisalan ulkopuolelle. Joissakin tilanteissa, esimerkiksi rikoksen toistuvuuden vuoksi, myös muiden henkeen ja terveyteen kohdistuneiden rikosten tuomitsemiselle voi olla pykälässä tarkoitettu este. (HE 17/2010 vp, 31.)

5.2 Valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytykset

Rikoksentekijää ei voida ehdottomien vankeusrangaistusten, aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten tai muiden painavien syiden vuoksi tuomita yhdyskuntapalveluun (RL 6:11.1 §). Tai jos rikoksentekijä ei ole antanut suostumustaan rangaistuksen tuomitsemiseen yhdyskuntapalveluna tai ettei hänen voida olettaa suoriutuvat yhdyskuntapalvelusta (RL 6:11.2 §).

Edellytyksenä on myös että valvontarangaistuksen tuomitsemiselle ei ole katsottava olevan aikaisemmin tuomituista valvontarangaistuksista tai ehdottomista vankeusrangaistuksista eikä kysymyksessä olevan rikoksen laadusta aiheutuvaa estettä ja valvonta-

rangaistuksen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna rikoksentekijän sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi tai edistämiseksi (RL 6:11 a § 1.mom).

Valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytyksenä on myös, että rikoksentekijä on antanut suostumuksensa rangaistuksen tuomitsemiseen valvontarangaistuksena ja että hänen kanssaan samassa asunnossa asuvat täysi-ikäiset ovat omasta vakaasta tahdostaan suostuneet valvontarangaistuksen täytäntöönpanoon kyseisessä asunnossa. Edellytyksenä on lisäksi, että rikoksentekijälle voidaan määrätä valvontarangaistuksesta annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu velvollisuus pysyä asunnossaan ja osallistua hänelle määrättyyn toimintaan ja että rikoksentekijän voidaan olettaa suoriutuvan valvontarangaistuksesta. (RL 6:11 a § 2.mom.)

Jos valvontarangaistukseen tuomitun kanssa samassa asunnossa asuva perustellusta syystä kirjallisesti peruuttaa suostumuksensa, Rikosseuraamuslaitoksen on selvittävä, voidaanko valvontarangaistus panna täytäntöön muussa asunnossa, vai onko asia saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi (ValvRangL 3:24.1 §).

5.3 Toimeenpanosuunnitelma

Tuomioistuin saa tuomita rikoksesta epäillyn valvontarangaistukseen vain, jos siihen on tuomioistuimen arvion mukaan lain 2:7 § 1 momentissa tarkoitettun selvityksen perusteella edellytykset ja tuomioistuimelle on ennen rangaistuksen tuomitsemista toimitettu valvontarangaistuksen toimeenpanosuunnitelma. Selvityksestä tulee käydä ilmi rikoksesta epäillyn suostumus mahdollisen rangaistuksen tuomitsemisesta valvontarangaistuksena. Tulee arvioida onko tuomitulle mahdollista määrätä velvollisuus osallistua toimintakykyä ja sosiaalisia valmiuksia ylläpitävään tai edistävään toimintaan ja toimintaan osallistumisen aiheuttamasta liikkumisen tarpeesta asunnon ulkopuolella sekä lisäksi arvio rikoksesta epäillyn henkilökohtaisista olosuhteista ja kyvystä suoriutua valvontarangaistuksesta. (ValvRangL 2:7.4 §.)

Toimeenpanosuunnitelmaan on sisällytettävä tarkka tieto valvontarangaistuksen suorittamiseen tarkoitettusta asunnosta. Asunnontarkastuksen suorittaa rikosseuraamuslaitoksen tukipartio. Haastateltavan Oulun rikosseuraamustoimiston tukipartion alueena ovat

entiset Oulun ja Lapin läänit pois lukien Kainuu. Oulun tukipartio on pohjoisin sijainnillaan. (Tukipartion ohjaaja 1 5.11.2013, haastattelu.)

Asunto on soveltuva valvontarangaistuksen suorittamiseen, mikäli se on tuomitun vakituinen asunto eli tuomittu "on kirjoilla asunnossa" ja asunnossa on voimassaoleva vuokra- sekä sähkösojimus. Vuokrasuhteen tulee olla toistaiseksi voimassaoleva tai riittävän pitkä määräaikainen sopimus. Lisäksi matkapuhelimen tulee kuulua asunnossa. (Tukipartion ohjaaja 2 5.11.2013, haastattelu.) Osa valvontarangaistukseen tuomituista muuttaa pois omasta asunnostaan rangaistuksen ajaksi, esimerkiksi vanhempiensa luokse, koska haluaa että rangaistuksen suorittaminen onnistuu. Myös tämä uusi asunto tarkastetaan. (Valvoja 2 5.11.2013, haastattelu.) Rangaistusta ei voi suorittaa hoitolaitoksessa (Valvoja 1 5.11.2013, haastattelu).

Suunnitelmaan tulee sisällyttää myös tieto tuomitun työstä, kuntoutuksesta, koulutuksesta tai muusta toiminnasta sekä valvontatapaamisista, joita valvontarangaistukseen sisältyisi. Tuomitun tulee itse hankkia työpaikka, mikäli hänellä ei sellaista vielä ole. Jos tuomittu on työssä, työpaikka säilyy rangaistuksen suorittamisen ajan. Työpaikka tarkistetaan, että se on sopiva valvontarangaistuksen suorittamiseen, sitä ei kuitenkaan määrätä tarkkaan, kuten esimerkiksi yhdyskuntapalvelua suorittaessa. (Valvoja 2 5.11.2013, haastattelu.)

Mikäli tuomittu ei ole työssä, pakollisena ohjelmana voi olla esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen omiin tukiohjelmiin tai esimerkiksi seurakunnan tai kunnan tarjoamiin palveluihin osallistuminen. Toiminta voi olla myös esimerkiksi A-klinikalla tai terapiassa käyntiä. Tavoitteena on ohjata tuomittu toimintoihin, joista hän voimautuisi ja saisi tukea sekä apua. Lisäksi tavoitteena on, että tuomittu jatkaisi näiden palvelujen tai toimintojen käyttämistä myös rangaistuksen jälkeenkin. (Valvoja 1 5.11.2013, haastattelu.) Suunnitelmaan tulee liittää tieto työn ja toimintojen viikoittaisesta tuntimäärästä, tieto toimintaan osallistumisen aiheuttamisesta asunnosta liikkumisen määrään ja liikkumisen ajoittumisesta (ValvRangL 2:7.3 §).

Rikosseuraamuslaitos laatii ja vahvistaa täsmennetyn valvontarangaistuksen toimeenpanosuunnitelman viipymättä, kun rangaistus on tullut täytäntöönpantavaksi. Täsmennettyyn toimeenpanosuunnitelmaan on merkittävä rangaistuksen arvioitu alkamispäivä.

(ValvRangL 3:9.1 §.) Täsmennetty suunnitelma on laadittava yhteistyössä tuomitun kanssa (ValvRangL 3:9.2 §).

Alustava toimeenpanosuunnitelma on laadittu ennen rangaistukseen tuomitsemista. Suunnitelman on laatinut Rikosseuraamuslaitoksen lausuntovirkamies, lausuja. Täsmennetty toimeenpanosuunnitelma laaditaan yhdessä valvojan ja rangaistukseen tuomitun kanssa. Toimeenpanosuunnitelma on yksilöllinen ja riippuu asiakkaasta. Suunnitelma luonnostellaan ensin ruutupaperille, suunnitelmaa varten kerätään ylös kaikkien kauppojen ja apteekkien osoitteet, joissa tuomitun on välttämätöntä käydä. Näiden kerättyjen tietojen avulla suunnitellaan tuomitun viikkoaikataulu. (Valvoja 2 5.11.2013, haastattelu.)

Viikkoaikatauluun merkitään vähintään 10–40 tuntia pakollista poistumista kotoa, vapaaehtoiset kaupassakäynnit ja esimerkiksi vapaaehtoinen urheilu (Valvoja 1 5.11.2013, haastattelu). Suunnitelma käydään asiakkaan kanssa läpi ja tämä vie aikaa useita tunteja (Valvoja 2 5.11.2013, haastattelu). Tuomitun on noudatettava aikataulua minuutilleen, jos tuomittu tulee esimerkiksi töistä kotiin aikaisemmin kuin suunnitelmassa on määrätty, hänen tulee seisoa kotinsa ulkopuolella ennen kuin menee sisälle, jos suunnitelmaan merkitty aika ei ole vielä täynnä (Valvoja 1 5.11.2013, haastattelu).

Tukipartio syöttää valvojan ja tuomitun yhdessä laatiman viikkoaikataulun sähköiseen valvontajärjestelmään ja vastaa valvojan ilmoittamista aikatauluun mahdollisesti tehtyjen muutosten järjestelmään syöttämisestä (Tukipartion ohjaaja 1 5.11.2013, haastattelu). Tukipartio ei tee tuomitun kanssa muutoksia aikatauluun (Tukipartion ohjaaja 2 5.11.2013, haastattelu).

6 VALVONTARANGAISTUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO

Rikosseuraamuslaitos ja ulosottomies huolehtivat valvontarangaistuksen täytäntöönpanosta (ValvRangL 1:5 §). Ulosottomiehen on ilmoitettava valvontarangaistukseen tuomitulle päivä, jonka kuluessa tämän on viimeistään ilmoitauduttava valvontarangaistuksen täytäntöönpanosta vastaavassa Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimistossa täsmennetyn toimeenpanosuunnitelman laatimista varten. Määräpäivästä on ilmoitettava Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimistolle ja lähetettävä samalla sille täytäntöönpanoasiakirjat. (ValvRangA 11.1 §.)

Valvontarangaistuksen suorittaminen alkaa päivänä, jona täsmennetyn toimeenpanosuunnitelman vahvistamisen jälkeen rangaistuksen täytäntöönpanossa tarpeelliset tekniset valvontavälineet on asennettu tai annettu tuomitun haltuun (ValvRangL 3:11.2 §). Tehtävään koulutettu Rikosseuraamuslaitoksen virkamies asentaa tekniset valvontavälineet tuomitun asuntoon viipymättä, kun täsmennetty toimeenpanosuunnitelma on vahvistettu (ValvRangA 13.1 §). Tukipartio tekee kaikki valvontalaitteiden asennukset, säädöt ja poistot tuomitun asuntoon. Valvontalaitteisiin kuuluvat kotipäätevästään ja yleensä asiakkaan nilkkaan kiinnitettävä valvontapanta, jotka linkitetään yhteen. (Tukipartion ohjaaja 1 5.11.2013, haastattelu.) Täytäntöönpano voidaan käräjäoikeuden tuomion perusteella aloittaa ennen kuin tuomio on saanut lainvoiman, jos tuomittu kirjallisesti suostuu täytäntöönpanoon ja on tyytynyt tuomioon siltä osin kuin hänet on tuomittu valvontarangaistukseen (ValvRangL 3:12 §).

6.1 Tuomitun velvollisuudet

Valvontarangaistukseen tuomittu on velvollinen osallistumaan täsmennetyn toimeenpanosuunnitelman laatimiseen sekä osallistumaan toimintaan ja pysymään asunnossaan täsmennetyssä toimeenpanosuunnitelmassa määrätyllä tavalla. Tuomitun velvollisuus on noudattaa täsmennettyä toimeenpanosuunnitelmaa ja viikoittaista aikataulua ja osallistua valvontatapaamisiin valvojan määrääminä ajankohtina. Tuomitun tulee pitää yhteyttä valvojaansa täsmennetyssä toimeenpanosuunnitelmassa määrätyllä tavalla ja käsitellä huolellisesti valvontavälineitä sekä noudattaa niiden käytöstä annettuja ohjeita. (ValvRangL 3:13 §.) Laitteiden asennuksen yhteydessä tuomitut monesti kirjoittavat

itselleen muistilapun, paljonko laitteet maksavat, jos he rikkovat ne (Valvoja 2 5.11.2013, haastattelu).

Tuomitun velvollisuutena on lisäksi päästää valvontatehtäväänsä suorittavan Rikosseuraamuslaitoksen virkamies ja hänen seurassaan olevan apuvalvoja asuntoonsa (ValvRangL 3:13 §). Tuomittu on velvollinen viipymättä ilmoittamaan valvojalle, mikäli hänelle ilmenee jokin viikkoaikataulusta poikkeava pakollinen meno, esimerkiksi hammassarvy. Valvoja päättää, saako tuomittu poiketa tehdystä viikkoaikataulusta. Viikkoaikataulusta poikkeavista toiminnoista vaaditaan lähes poikkeuksetta käyntitodistus. Mikäli tuomitulla on kyseessä todellinen hätätilanne, asiakas saa poistua kotoa. Poikkeamista tulee aina ilmoittaa valvojalle. (Valvoja 2 5.11.2013, haastattelu.)

Tuomittu ei saa valvontarangaistuksen täytäntöönpanon aikana käyttää huumausainelain 373/2008 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua huumausainetta, alkoholia eikä muuta päihdyttävää ainetta eikä olla päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen (ValvRangL 3:14 §). Tuomittu on velvollinen päihteettömyytensä valvomiseksi vaadittaessa antamaan virtsatai sylkinäytteen taikka suorittamaan puhalluskokeen (ValvRangL 3:15.1 §).

Jos tuomitun epäillään rikkoneen velvollisuuksiaan, Rikosseuraamuslaitoksen on tehtävä asiasta selvitys. Rikkeeksi katsotaan esimerkiksi se, että tuomittu jättää viikkoaikataulun noudattamatta tai menee muualle kuin viikkoaikataulussa on sovittu. (Tukipartion ohjaaja 2 5.11.2013, haastattelu.) Selvitystä tehtäessä tuomitulle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi (ValvRangL 3:18.1 §).

Jos tuomitun todetaan menetelleen tässä laissa säädettyjen velvollisuuksiensa vastaisesti, Rikosseuraamuslaitoksen on annettava hänelle kirjallinen varoitus (ValvRangL 3:18.1 §). Varoituksen antamisen yhteydessä tuomitulle on ilmoitettava, että varoituksen noudattamatta jättäminen johtaa asian saattamiseen käsiteltäväksi tuomioistuimessa ja mahdollisesti valvontarangaistuksen suorittamatta olevan osan muuntamiseen ehdottomaksi vankeudeksi (ValvRangL 3:18.2 §).

Rikkomuksesta annetaan vain yhden kerran varoitus. Mikäli rikkomus koskee muunlaisia rikettä, kuin edellisellä kerralla, asia tutkitaan. Mikäli tuomittu rikkoo velvollisuuksiinsa, valvontarangaistuksen suorittaminen keskeytetään väliaikaisesti ja myös valvonta-

laitteet otetaan pois tuomitun hallusta. Selvitystyön aikana tuomio ei kulu. Selvitystyöhön on kuukausi aikaa ja mikäli selvityksen jälkeen tuomion täytäntöönpano jatkuu, on Rikosseuraamuslaitoksella kuukausi aikaa asentaa laitteet takaisin ja jatkaa täytäntöönpanoa. (Valvoja 2 5.11.2013, haastattelu.)

Mikäli tuomittu törkeällä tavalla rikkoo velvollisuuksiaan, varoituksia ei anneta, vaan rangaistuksen suorittaminen katkeaa välittömästi. Törkeäksi velvollisuuden rikkomiseksi katsotaan yleensä päihtymys. (Valvoja 1 5.11.2013, haastattelu.)

Jos tuomittu ei aloita rangaistuksen suorittamista tai jättää suorittamisen kesken eikä hänellä ole menettelyynsä hyväksyttävää syytä, syyllistyy rikokseen, josta on seuraamuksena ankarampi rangaistus kuin sakkoa, taikka hänelle annetusta kirjallisesta varoituksesta huolimatta uudelleen menettelee tässä laissa säädettyjen velvollisuuksiensa vastaisesti tai muutoin tahallisesti ja törkeästi rikkoo tässä laissa säädettyjä velvollisuuksiaan, Rikosseuraamuslaitoksen on ryhdyttävä toimenpiteisiin asian saattamiseksi tuomioistuimen käsiteltäväksi. Samalla on kiellettävä valvontarangaistuksen täytäntöönpanon aloittaminen tai keskeytettävä rangaistuksen täytäntöönpano, jos se on jo aloitettu. (ValvRangL 3:19 §.)

Mikäli tuomittu rikkoo velvollisuuksiaan eikä esimerkiksi noudata sovittua viikkoaikataulua tai jättää suorittamisen kesken ilman hyväksyttävää syytä, ei häntä kuitenkaan katsota vangiksi ja näin ollen hän ei esimerkiksi ole missään vaiheessa rikkomusten vuoksi etsintäkuulutettu. Poliisille ei mene automaattisesti tietoa valvontarangaistusta suorittavista henkilöistä. (Tukipartion ohjaaja 1 5.11.2013, haastattelu.)

6.2 Valvonta

Yksittäisen valvontarangaistuksen täytäntöönpanosta vastaa tehtävään nimetty Rikosseuraamuslaitoksen virkamies. Valvojan tehtävänä on suunnitella rangaistuksen sisältö ja toimeenpano yhteistyössä valvontapartion kanssa. Tärkeää on yhteydenpito rangaistukseen tuomitun kanssa ja hänen tukemisensa. Valvottavan asuntoon ja työ- tai muulle toimintapaikalle tehdään tarkastuskäyntejä ennalta ilmoittamatta. (Rikosseuraamuslaitos 2013, hakupäivä 24.9.2013.)

Valvontarangaistus aloitetaan asentamalla tuomitun asuntoon kotipäätevastaanotin, johon ohjelmoidaan asunnon kokoinen säde. Kotipäätevastaanottimen lisäksi yleensä tuomitun nilkkaan kiinnitetään valvontapanta. Valvontapanta voidaan terveydellisistä syistä jossain tapauksissa kiinnittää myös ranteeseen. Valvontapanta tulee kiinnittää sellaiseen kohtaan, jossa se säilyttää jatkuvasti ihokontaktin. Nämä laitteet linkitetään yhteen. Laitteissa käytetään radiotaajuustekniikkaa. Kotipäätevastaanottimeen ohjelmoidaan tuomitulle laadittu viikkoaikataulu ja mikäli tuomittu ei noudata aikataulua, ei siis ole säteen sisä- tai ulkopuolella hänelle määrättyä aikana, vastaanotin reagoi lähettämällä hälytyksen valtakunnalliseen Valvontakeskukseen. Valvontakeskus sijaitsee Turussa. (Tukipartion ohjaaja 1 5.11.2013, haastattelu.)

Kotipäätevastaanottimessa ja valvontapannassa on useita erilaisia tunnistimia ja kotipäätevastaanottimeen voi myös soittaa. Mikäli tuomittu yrittää manipuloida valvontalaitteita tai esimerkiksi siirtää kotipäätevastaanotinta, tulee siitä hälytys Valvontakeskukseen. Oulun yhdyskuntaseuraamustoimiston tukipartiolla on hyviä kokemuksia valvontalaitteiden toimivuudesta, laitteet ovat toimineet hyvin koko ajan. (Tukipartion ohjaaja 1 5.11.2013, haastattelu.)

Valvontakeskuksen tehtävänä on hälytyksen tullessa ottaa yhteys tuomittuun ja puhuttaa tuomittua. Mikäli on tarpeen, Valvontakeskuksesta hälytys tulee paikalliselle tukipartiolle. Tukipartio pyrkii viipymättä käymään tarkastamassa tilanteen. (Tukipartion ohjaaja 1 5.11.2013, haastattelu.)

Valvontaa suoritetaan lisäksi matkapuhelimen avulla ja valvontakäynnein. Tuomitulla tulee olla jatkuvasti matkapuhelin mukanaan, puhelimen tulee olla auki ja koko ajan ladattuna. Yhteydenpito valvojan ja tuomitun välillä voi olla hyvin tiivistä, jopa päivittäistä. Myös tuomitut itse saattavat soittaa valvojalle. (Valvoja 1 5.11.2013, haastattelu.)

Valvontakäyntejä tehdään pääsääntöisesti ilmoittamatta niistä ennalta tuomitulle, käynnejä voidaan tehdä minne tahansa, missä tuomittu sattuu olemaan. Työpaikalle tai muuhun toimintapaikkaan tai tuomitun kotiin mentäessä tukipartio voi soittaa tuomitulle ja ilmoittaa tulostansa, jotta tuomittu voi tulla toimintapaikan ulkopuolelle, esimerkiksi parkkipaikalle, suorittamaan puhalluskokeen tai tietää tulla avaamaan asuntonsa oven. Näin menetellään sen vuoksi, ettei valvonta herättäisi liikaa huomiota ja aiheuttaisi hait-

taa tuomitulle. Läheskään kaikki toimintapaikalla olevat henkilöt eivät välttämättä tiedä, että henkilö on tuomittu valvontarangaistukseen. Tuomittu voidaan myös velvoittaa käymään määrättyssä paikassa päihdetestissä. (Tukipartion ohjaaja 1 5.11.2013, haastattelu.)

Valvontakäynnit suoritetaan aina pareittain, joko siten, että paikalla on kaksi Rikosseuraamuslaitoksen virkamiestä tai yksi virkamies ja apuvalvoja. Valvontakäyntejä tehdään tuomitun tarpeen mukaan. (Tukipartion ohjaaja 1 5.11.2013, haastattelu.) Valvojat menevät tuomitun kotiin ainoastaan tukipartion kanssa. Valvojat voivat olla mukana esimerkiksi asunnontarkastuksessa tai valvontapannan asennuksessa tai poistossa. Varsinaiset valvontatapaamiset järjestetään joko Rikosseuraamuslaitoksen tiloissa tai vaikkapa kuntien sosiaalitoimistojen tiloissa. (Valvoja 2 5.11.2013, haastattelu.)

Tapaamiset aikataulutetaan siten, että niitä olisi noin 1-2 viikon välein. Valvontaa tehdään todella paljon yhteistyössä tukipartion kanssa, apuvalvojaa ei Oulun yhdyskuntaseuraamustoimistossa ole koskaan käytetty. Apuvalvojaa voitaisiin käyttää esimerkiksi, jos tuomittu asuu kaukana yhdyskuntaseuraamustoimistosta tai taajamasta yleensä. Apuvalvoja voisi toimia tuomitun tukena, mutta apuvalvoja ei saa tehdä päätöksiä valvontarangaistuksen suhteen. Päävastuu valvonnasta on valvojalla. (Valvoja 2 5.11.2013, haastattelu.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tutkia suomalaisen rikosseuraamusjärjestelmän muuttamista ja uuden valvontarangaistuksen siihen tuomaa lisäarvoa. Opinnäytetyötäni aloittaessa tavoitteena minulla oli löytää vastaus siihen, mikä valvontarangaistus on ja mitä lisäarvoa valvontarangaistus tuo jo olemassa oleviin rikosseuraamuksiin sekä miten valvontarangaistus täytäntöönpannaan?

Hallituksen esityksessä esitettiin säädettäväksi laki valvontarangaistuksesta. Laki mahdollistaisi sähköisten valvontakeinojen käyttöönottamisen Suomessa lyhyen ehdottaman vankeusrangaistuksen sijasta. Hallituksen esityksessä perusteiksi tälle uudelle rangaistusmuodolle tarjottiin esimerkiksi sitä, että ehdottoman vankeusrangaistuksen toteuttaminen elektronisia valvontakeinoja käyttäen, ilman että rikoksesta tuomittua suljetaan valvottuun laitokseen, tulisi olemaan huomattavasti halvempi ratkaisu Suomen valtiolle.

Tutkimuksen edetessä ymmärsin, ettei valvontarangaistus ole mitenkään yksiselitteinen rangaistus. Tuomion ankaruus ja sen suorittamisen haastavuus on rangaistusta suorittaville hyvin subjektiivinen kokemus. Tähän liittyy myös valvontarangaistuksesta aiheutuvat kustannukset. Mikäli tuomittu sopeutuu noudattamaan hänelle laadittua viikkosuunnitelmaa ja suorittaa rangaistuksen ilman rikkeitä, voi valvontarangaistus olla edullinen ratkaisu yhteiskunnalle. Mikäli taas tuomitulla on vaikeuksia noudattaa viikkosuunnitelmaa, rikkomukset ja muutokset voivat työllistää Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöitä kovastikin.

Hallituksen esityksessä todettiin että, vaihtoehtojen löytäminen ehdottomille vankeusrangaistuksille on keskeinen tavoite Suomen kriminaalipolitiikassa. Lyhyelläkin ehdottomalla vankeusrangaistuksella on usein tosiasiallisia haittavaikutuksia rikokseen syylistyneen elämään. Haastattelussa selvisi, että rangaistukseen tuomitut henkilöt ovat olleet lähes poikkeuksetta tyytyväisiä uuteen rangaistusmuotoon huolimatta siitä, että ovatko he onnistuneet suorittamaan rangaistuksen kokonaisuudessaan vai onko rangaistus jouduttu muuntamaan ehdottomaksi vankeudeksi. Valvontarangaistuksen sosiaaliset ja kuntouttavat tulokset voivat aikojen kuluessa osoittautua odotettua suuremmiksi ja tämä seikka voikin olla tärkein valvontarangaistuksesta saatava hyöty. Toisaalta ran-

gaistuksen lyhyt ajallinen kesto voi osaltaan vaikuttaa siihen, etteivät valvontarangaistuksella saavutetut hyvät tulokset jatku kovinkaan pitkään.

Valvontarangaistus pannaan täytäntöön siten, että tuomittu asuu kotonaan koko rangaistuksen ajan. Valvontarangaistus voidaan tuomita enintään kuuden kuukauden pituisen ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. Tuomitulle tehdään rangaistuksen ajaksi viikkosuunnitelma, jota hänen tulee noudattaa minuutilleen. Tuomittu osallistuu suunnitelman laatimiseen ja se tehdään yhdessä rikosseuraamustyöntekijän kanssa. Rikosseuraamustyöntekijä toimii rangaistuksen valvojana.

Tuomitun kotiin asennetaan sähköinen valvontalaite, kotipäätevastaanotin, joka linkitetään yhteen tuomitun ylle, yleensä nilkkaan, kiinnitettävään valvontapantaan. Tuomitulle laadittu viikkosuunnitelma syötetään sähköiseen valvontajärjestelmään. Mikäli tuomittu ei noudata hänelle laadittua viikkosuunnitelmaa, valvontalaitteet antavat hälytyksen. Hälytyksen menevät ensin valtakunnalliseen Valvontakeskukseen, josta tarpeen mukaan annetaan toimeksiantoja kentällä toimiville tukipartioille.

Tukipartiot suorittavat valvontakäynnin tuomitun olinpaikkaan ja selvittävät tuomitun kanssa mistä hälytys johtui. Mikäli tuomittu on rikkonut hänelle laissa säädettyjä velvollisuuksia, annetaan hänelle asiasta kirjallinen varoitus ja valvontarangaistuksen täytäntöönpano keskeytetään väliaikaisesti. Mikäli rikkomus on törkeä tai se on toistuva, valvontarangaistus muunnetaan ehdottomaksi vankeudeksi. Tutkimuksessa selvisi, että valvontarangaistus on usean siihen tuomitun mukaan todella tiukka rangaistus. Toisaalta, joillekin tuomituille tiukka kontrolli sopii.

Rangaistuksen tarkoituksena on olla tuntuva rangaistus ja vähentää uusintarikollisuutta. Uusintarikollisuutta pyritään vähentämään muun muassa lisäämällä rikoksentekijän valmiuksia elää rikoksetonta elämää ja katkaista rikollisuutta ylläpitävä syrjäytyminen. Näitä valmiuksia ja syrjäytymisen ehkäisyä pyritään toteuttamaan lähinnä sillä, että tuomittu asuu kotonaan, joten perhe- ja muut sosiaaliset suhteet eivät katkea rangaistuksen suorittamisen aikana. Suurin tekijä on kuitenkin edellytys täydellisestä päihteettömyydestä.

Päihteettömyyden valvonta on aikaa vievin osa-alue valvontarangaistuksen täytäntöönpanossa. Siihen panostetaan ja päihtymys onkin ainut rike, joka katsotaan tuomitun törkeäksi velvollisuuden rikkomiseksi, ihan ensimmäisestä rikkomuksesta lukien. Tuomitun törkeä velvollisuuksien rikkominen johtaa automaattisesti täytäntöönpanon keskeyttämiseen ja jäljellä olevan valvontarangaistuksen muuttamisen ehdottomaksi vankeudeksi.

Viikkosuunnitelmaan kuuluu valvontarangaistuslain mukaan sisällyttää 10–40 tuntia pakollista toimintaa, esimerkiksi työtä tai kuntouttavia toimia. Tuomittu jatkaa elämäänsä normaalisti ja käy töissä, mikäli hänellä on työpaikka. Tuomitun tulee itse huolehtia myös asumiskustannuksista ja muista menoistaan, ihan samaan tapaan kuin vapaanakin. Tällainen rangaistuksen toteuttamistapa tuo lisäarvoa suomalaiseen rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään sen ennaltaehkäisevällä toiminnalla. Lisäksi valvontarangaistuksen täytäntöönpanossa hyödynnetään oivallisella tavalla kaikille kuntalaisille saatavilla olevia palveluita, ne kun ovat jo olemassa. Tämä myös osaltaan pienentää rangaistuksen suorittamisesta aiheutuvia kustannuksia.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tutkia suomalaisen rikosseuraamusjärjestelmän muuttamista ja uuden valvontarangaistuksen siihen tuomaa lisäarvoa. Saatavissa olevan, kirjoitetun tiedon niukkuuden vuoksi, tutkimukseni olisi jäänyt tietoperustaltaan vajaaksi, mikäli en olisi saanut mahdollisuutta suorittaa haastattelua Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueeseen kuuluvassa Oulun yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Haastattelun myötä sain käsityksen uuden rangaistusmuodon tuomasta lisäarvosta. Koen kuitenkin, että käsitys lisäarvosta on tutkimuksen jälkeen vielä edelleen melkoisen subjektiivinen. Haastateltavien sosiaalialan koulutus tulee ilmi heidän antamistaan vastauksista kysymyksiin.

Rikosoikeus oikeudenalana on kiinnostanut minua aina. Uudenlainen rangaistus oli hyvä tutkimuksen kohde, mutta aiheen rajausta tuotti aluksi ongelmia. Tarkoitukseni oli aluksi tutkia laajemminkin Ruotsista saatuja kokemuksia sähköisestä valvonnasta, mutta harmikseni sain huomata, ettei toinen kotimainen kieli sujunutkaan minulta kuin vettä vain. Lisäksi opinnäytetyöni aiheena on nimenomaan valvontarangaistus osana suomalaista rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää, joten muiden maiden kokemuksia ei ole tarpeen korostaa liikaa.

Vetoketjumallin käyttäminen raportoinnissa onnistui mielestäni hyvin ja lisäsi raportin luettavuutta. Lisäksi kirjoitetun tiedon niukkuus, esimerkiksi koskien rangaistuksen valvontaa, olisi saattanut hankaloittaa raportin laatimista.

Opinnäytetyöni aikataulu oli aloitusvaiheessa keväällä 2012 laadittu melko tiukaksi ja laatimani alkuperäisen suunnitelman mukaan minun olisi tullut valmistua jouluna 2012. Aikataulun venymiseen on vaikuttanut suurimmaksi osaksi kokopäiväinen työsuhde, jonka solmin keväällä 2012. Opinnäytetyöprosessi oli taustalla koko loppuvuoden 2012 ja kevään 2013. Syksyllä 2013 laatimani aikataulu on pitänyt kohtuullisen hyvin. Haasteita ovat aiheuttaneet aikatauluista sopiminen haastateltavan tahon kanssa sekä opiskelijan ja töiden yhteensovittaminen.

Aihe on tuntunut koko prosessin ajan mielenkiintoiselta, varsinkin kun valvontarangaistus on jo ollut esillä mediassa ja siitä on jo saatavilla joitain tilastotietojakin. Tutkimusta olisi hyvä tehdä lisää myöhemmin, kun on saatavilla enemmän kokemuksia.

LÄHTEET

Hallituksen esitys eduskunnalle valvontarangaistusta ja sähköistä valvontaa avolaitoksissa koskevaksi lainsäädännöksi. HE 17/2010 vp. Hakupäivä 22.9.2013.
<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2010/20100017>

Huumausainelaki 30.5.2008/373

Laki ehdollisen vankeuden valvonnasta 24.6.2010/634

Laki nuorisorangaistuksesta 21.12.2004/1196

Lakivaliokunnan mietintö 30/2010 vp. Hallituksen esitys valvontarangaistusta ja sähköistä valvontaa avolaitoksissa koskevaksi lainsäädännöksi. Hakupäivä 22.9.2013.
http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/lavm_30_2010_p.shtml

Laki valvontarangaistuksesta 8.4.2011/330

Laki yhdyskuntapalvelusta 12.12.1996/1055

Matikkala, J. 2010. Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Helsinki: Edita.

Mohell, U. & Pajuoja, J. 2006. Vankeuspaketti, vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Helsinki: Tietosanoma.

Oikeusministeriö. 2007. Hyvinvointivaltion kriminaalipolitiikka. Hakupäivä 22.9.2013,
<http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1198084655483.html1>

Oikeusministeriö. 2012. Yhdyskuntaseuraamuksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus. Mietintöjä ja lausuntoja. Hakupäivä 22.9.2013,
http://www.edilex.fi.ezp.oamk.fi:2048/ministerioiden_julkaisut/8722.pdf

Pakkokeinolaki 22.7.1987/450

Rautiainen, M. 2012. Valvontarangaistus – tuomittu asuu kotonaan valvottuna. Hakupäivä 22.9.2013, <http://www.edilex.fi.ezp.oamk.fi:2048/artikkelit/8793.pdf>

Rautiainen, M. & Asikainen, A. 2013. Valvontarangaistusselvitys ja soveltuvuusstandardit – mikään yksittäinen tekijä ei yksinään ratkaise henkilön soveltuvuutta valvontarangaistukseen. Hakupäivä 26.9.2013.

<http://www.edilex.fi.ezp.oamk.fi:2048/artikkelit/9340.pdf>

Rikoslaki 19.12.1889/39

Rikosseuraamuslaitos. Valvontarangaistus. Hakupäivä 24.9.2013, <http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/en55kr2.pdf>.

Tukipartion ohjaaja 1. Rikosseuraamuslaitos. Itä- ja Pohjois-Suomen aluetoimisto. Haastattelu 5.11.2013. Tekijän hallussa.

Tukipartion ohjaaja 2. Rikosseuraamuslaitos. Itä- ja Pohjois-Suomen aluetoimisto. Haastattelu 5.11.2013. Tekijän hallussa.

Valtioneuvoston asetus valvontarangaistuksesta 20.10.2011/1080

Valvoja 1. Rikosseuraamuslaitos. Itä- ja Pohjois-Suomen aluetoimisto. Haastattelu 5.11.2013. Tekijän hallussa.

Valvoja 2. Rikosseuraamuslaitos. Itä- ja Pohjois-Suomen aluetoimisto. Haastattelu 5.11.2013. Tekijän hallussa.

Vankeuslaki 23.9.2005/767

LIITTEET

LIITE 1 Haastattelukysymykset Oulun yhdyskuntaseuraamustoimistoon

1. Haastateltavan tausta
 - a. Haastateltavan koulutus ja kokemus alalta.
 - b. Haastateltavan asema ja työtehtävät organisaatiossa.
 - c. Lupa käyttää haastateltavan nimeä opinnäytetyöraportissa.

2. Yhdyskuntaseuraamukset verrattuna vankeusrangaistuksiin
 - a. Eri seuraamuksien edut ja haitat, miten koette?
 - b. Millaisia ovat kuntoutumista tukevat toiminnot ja työ? Kuinka moni tuomituista säilyttää työpaikan?
 - c. Kokevatko tuomitut valvontarangaistuksen ankaraksi rangaistukseksi?

3. Toimeenpanosuunnitelma
 - a. Kuinka paljon suunnitelmia on tehty ja pantu täytäntöön tähän mennessä?
 - b. Minkälaisista rikoksista?
 - c. Minkälaisia resursseja (henkilö, työaika jne.) suunnitelman laatiminen edellyttää?
 - d. Kuinka aktiivisia tuomitut ovat osallistumaan?
 - e. Onko oman vakituisen asunnon puuttuminen käytännössä este valvontarangaistuksen suorittamiselle? Jos ei ole omaa vakituista asuntoa, missä muualla voi suorittaa?

4. Sähköinen valvonta?
 - a. Minkälaisia teknisiä ratkaisuja sähköisessä valvonnassa on otettu käyttöön? Liittykö käyttöönottoon ongelmia? Jos, niin minkälaisia?
 - b. Miten elektroninen valvonta toimii verrattuna laitusrangaistukseen?
 - c. Kuinka tuomitut kokevat "seurantapannan"?

5. Valvojan ja apuvalvojan yhteydenpito tuomittuun
 - a. Kuka toimii valvojana? Entä apuvalvojana? Poliisin rooli?
 - b. Miten yhteyttä pidetään valvojan ja tuomitun välillä?
 - c. Päihdevalvonta?

6. Tuoko valvontarangaistus mielestänne lisäarvoa rikosseuraamusjärjestelmään?